

Toimeentulotuki ja siihen liittyviä ongelmia – erityisesti rangaistuksesta vapautuvien ja heidän omaistensa näkökulmasta

Marjatta Kaurala

VTM, Asiamiessosiaalityöntekijä

Kriminaalihuollon tukisäätiö

Sosiaalioikeudellisen seuran seminaari 5.5.2011

ORGANISAATIO JA TOIMINTA

Järjestötyö

KEHITTÄMISYKSIKKÖ

Tutkimus- ja kehittämistoiminta
Koulutusyhteistyö

PROJEKTIT

VAT

Vapautuvien asumisen tuki
- järjestöverkosto

OSAAVA OHJAUS

ESR/Invalidisäätiö Orton

VAPSY

Järjestötoimintaa vapautuville
vapauttamisyksikössä

OPPILAITOSYHTEISTYÖ

AVUSTUSTOIMINTA

VIESTINTÄ JA TIETOHALINTOYKSIKKÖ

Porttivapauteen.fi

VERTAISTUKI REDIS

Vertaisyhteisö

LAPSI- JA LÄHEISTYÖ

OPPIMISVALMENNUS

EDUNVALVONTA

Kriminaaliasiamies
Asiamiessosiaalityöntekijä

ASUMISPALVELUOHJAUS JA ARVIOINTI

Asumispalvelukoordinaattori

HALLINTO- JA TALOUSYKSIKKÖ

Hallinto, Talous, Kiinteistö
Kokonaishenkilökunta: 25

Palvelutoiminta

TUKIASUMISPALVELUT TUPA

Asumisvalmennusyksikkö

Tuettuja soluasuntoja (15)

Tukiasuntoja (37)
Jatkoasunnot

KUNTA- JA VANKILAYHTEISTYÖ Projektisosiaalityöntekijä

Vanajan vankila
WOP-kuntoutus
Keravan vankila
YKS-toimisto

PKS:n kunnat

Mitä kriminaaliasiamiestoiminta on?

- Asiakastyö: Oikeudellisen avun, neuvonnan ja tuen antamista rangaistuksesta vapautuville ja heidän omaisilleen erilaisissa sosiaalipalvelujen ja –etuuksien väliinputoamistilanteissa
- Viimesijaista (lähiviranomaisten ja sosiaali- ja potilasasiamiesten jälkeen)
- Edunvalvontaa ja vaikuttamistoimintaa

Keitä asiakkaat ovat?

- Vankeja
- Yhdyskuntaseuraamustoimistojen asiakkaita
- Vapautuneita
- Omaisia tai läheisiä
- Viranomaisia

Asiakasyhteydenotot

- Puhelimitse, sähköpostitse, kirjeitse
- Infotilaisuudet ja vastaanotot vankiloissa ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa
- Portti vapauteen -portaalissa kysymysvastaupalsta, www.porttivapauteen.fi

Edunvalvonta ja vaikuttamistoiminta

- Viranomaisyhteydenotot
- Vierailut yhteistyökumppaneiden luona
- Selvitykset
 - Marjatta Kaurala, Veikko Kylämarttila: Rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan asema (2010)
 - Marjatta Kaurala: Mitä kuuluu vankien läheisille? Sosiaalisen tilanteen kartoitus (2009)
 - Julkaisut saatavilla www.krit्स.fi
- Tiedotus, koulutus, konsultointi
- Muu vaikuttamistoiminta
- Vankien köyhyysmanifesti (julkaistu 21.3.2011) www.krit्स.fi

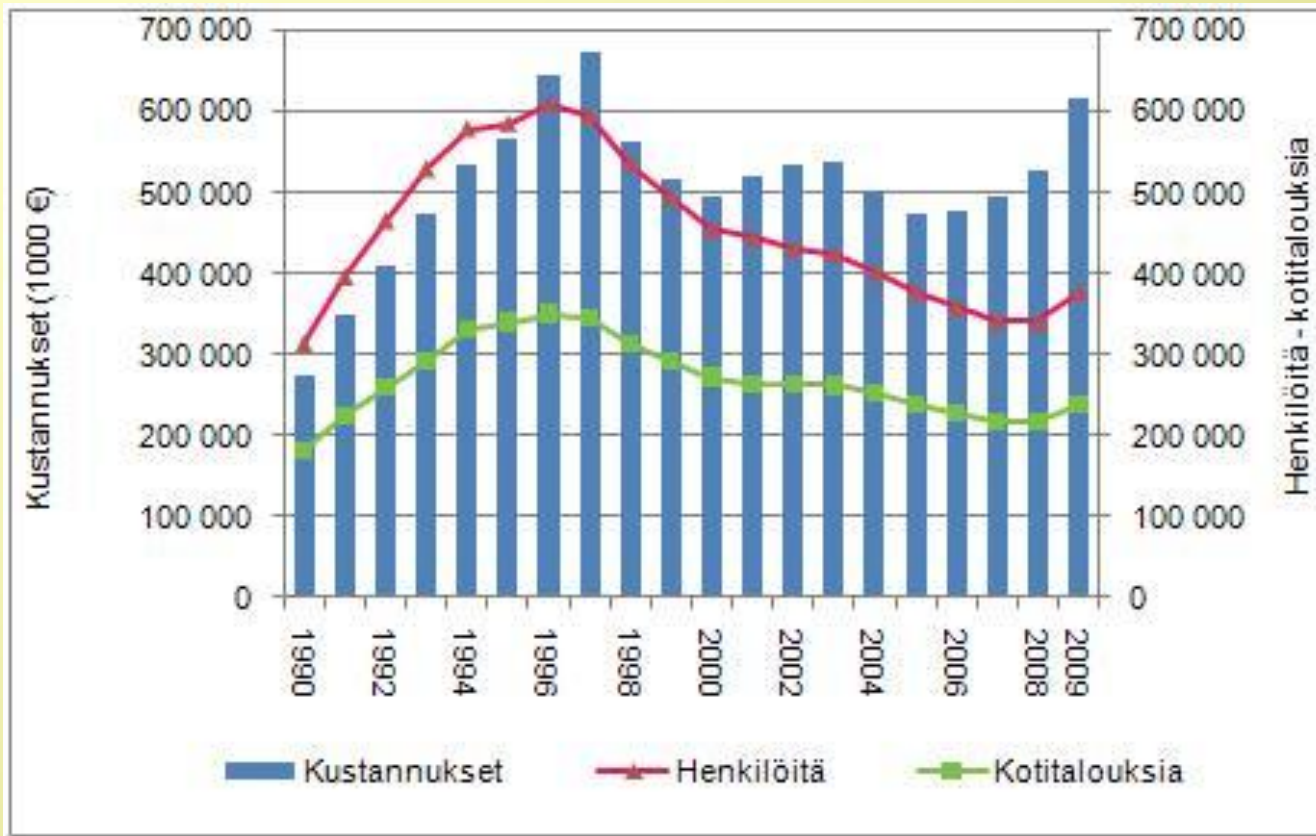
Keskeisimmät asia-alueet asiakastyössä

- Toimeentuloturva, erityisesti toimeentulotuki ja vankien perheiden etuudet
- Velka-, ulosotto- ja korvausasiat
- Asunnon saanti vapautumisen jälkeen
- Tapaamiset vankiloissa
- Rangaistusseuraamukset
- Päihdehoidot ja muu kuntoutus
- Lastensuojeluun liittyvät asiat

Toimeentulotuen tarkoitus

- Oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon (perustuslaki 19 §)
- Toimeentulotuki on sosiaalihuoltoon kuuluva viimesijainen taloudellinen tuki, jonka tarkoituksena on turvata henkilön ja perheen toimeentulo ja edistää itsenäistä selviytymistä (laki toimeentulotuesta 1 §)
- Jokaisella on oikeus saada toimeentulotukea, jos hän on tuen tarpeessa eikä voi saada toimeentuloa ansiotyöllään, yrittäjätoiminnallaan, toimeentuloa turvaavien muiden etuuksien avulla, muista tuloistaan tai varoistaan, häneen nähden elatusvelvollisen henkilön huolenpidolla tai muulla tavalla (laki toimeentulotuesta 2 §).

Toimeentulotuki 1990–2009: kustannukset (2009 hinnoin), kotitaloudet ja henkilöt (THL: Toimeentulotuki 2009)

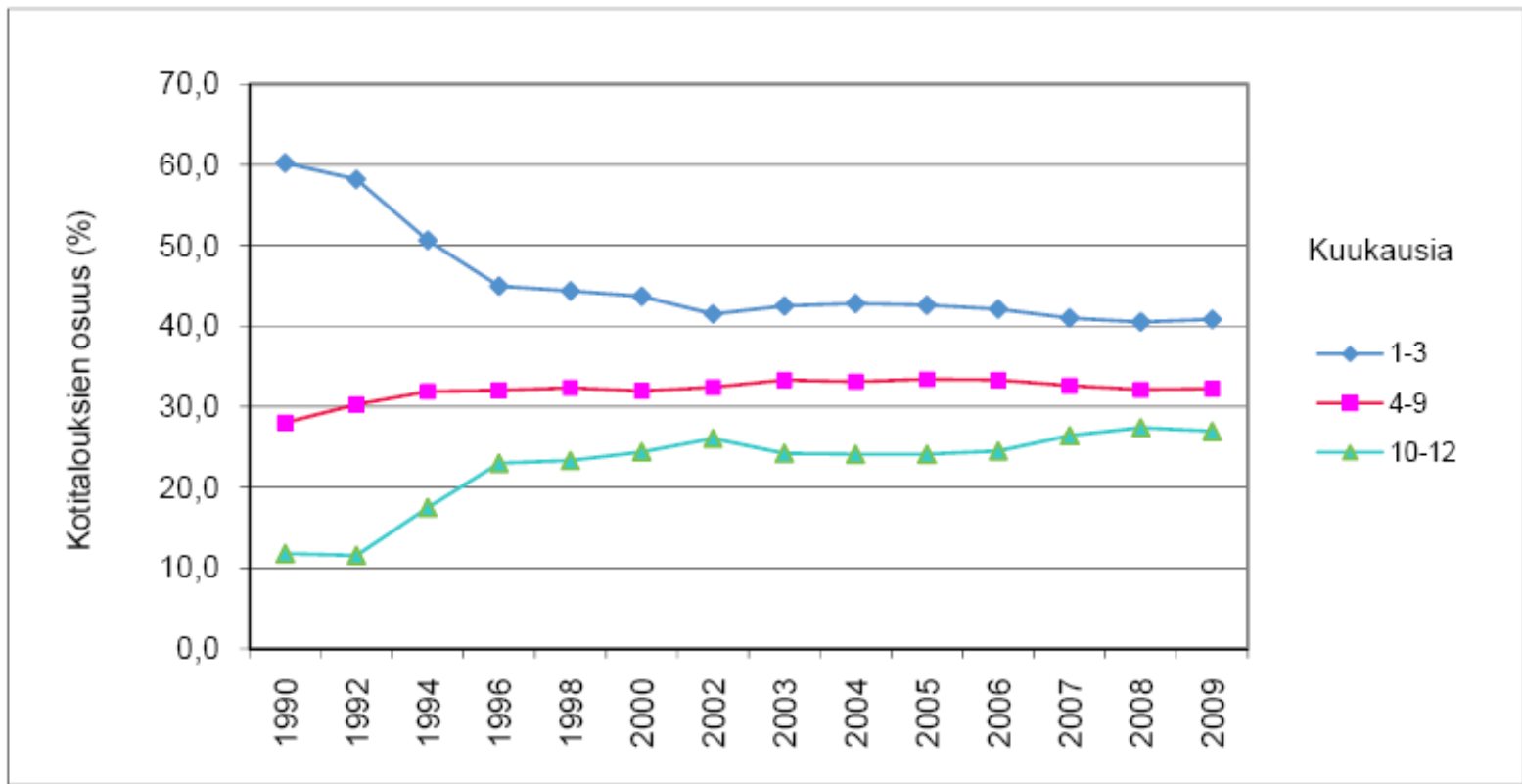

Marraskuussa 2009 toimeentulotukea saaneiden kotitalouksien tulolähteitä ja toimeentulotukea saaneiden toiminta

Tulolähteet	%	Toiminta	%
Työmarkkinatuki	40	Työtön	55
Asumistuki	69	Työssä	8
Lapsilisät	18	Opiskelija	8
Eläke	13	Työkyvytön	10
Elatusapu	10	Kotitaloustyössä	3
Tuloton	9	Eläkkeellä	2
Opintotuki	7	Muu	13
Ansiosid. päiväraha	4		

(THL: Toimeentulotuki 2009)

Perustoimeentulotukea ja täydentävää toimeentulotukea saaneet kotitaloudet tuen keston mukaan 1990–2009 (THL: Toimeentulotuki 2009)

Toimeentulotuen rakenne

- Perustoimeentulotuki (laki toimeentulotuesta 7 a §)
 - Perusosa
 - Muut perusmenot
- Täydentävä toimeentulotuki (7 c §)
- Ehkäisevä toimeentulotuki (13 §)

Asiakastyöstä nousevia ongelmia toimeentulotuessa

- Suullisesti saadut päätökset
- Vaikeasti ymmärrettävät päätökset
- Vaillinaisesti tehdyt päätökset
- Pääsy sosiaalityöntekijän vastaanotolle
- Asiakkaat eivät tunne oikeuksiaan
- Asiakkaiden eriarvoisuus erityisesti täydentävässä ja ehkäisevässä toimeentulotuessa/harkinnanvaraisuus kuntien säästäessä
- Valtion ja kuntien välinen kustannustenjako
- Muutot kunnasta toiseen aiheuttavat paljon ongelmia

Kirjallinen päätös

- Hakijalla on oikeus saada hakemuksensa käsiteltäväksi
- Päätös tehdään kirjallisesti silloinkin, kun hakemus on esitetty suullisesti viranomaisen suostumuksella (hallintolaki 43 §, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 6 §)
- Sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa (laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 5 §)
- Päätöksestä on käytävä ilmi päätöksen perustelut ja yksilöity tieto siitä, mihin asiakas on oikeutettu tai velvoitettu tai miten muuten asia on ratkaistu (hallintolaki 44 §)

Kirjallinen päätös

- Asiakas kysyy sosiaalitoimistosta puhelimitse oikeuttaan saada toimeentulotukea – tähän vastataan suullisesti, ettei oikeutta ole
- Puhelinsoittoa ei kirjata hakemukseksi, eikä päätöstä anneta kirjallisesti, jolloin asiakkaalla ei ole myöskään mahdollisuutta valittaa
- Asiakasta ei informoida siitä, että toimeentulotukea haetaan yleensä kirjallisella hakemuksella
- Päätöksessä ei oteta kantaa kaikkiin asiakkaan vaatimuksiin

Viivytyksetön käsittely

- Toimeentulotukipäätös on saatava viivytyksettä, kuitenkin viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä hakemuksen tekemisestä
- Kiireellisesti saatava samana päivänä tai viimeistään seuraavana arkipäivänä
- Asiakkaan on päästävä keskustelemaan sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan kanssa viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä pyynnöstä
- Laki toimeentulotuesta 14 a §
 - Asiakkaiden on vaikea saada vastaanottoaikaa sosiaalityöntekijälle, esimerkiksi vankilasta vapautuva asunoton huumeidenkäyttäjä voi saada ensimmäisen vastaanottoajan kahden kuukauden päähän vapautumisesta

Vakinainen oleskelu

- Toimeentulotuen myöntäminen on sidottu vakinaisen oleskelun käsitteeseen
- Yleensä vakinainen oleskelukunta on se kunta, jossa henkilöllä tai perheellä on vakituinen asunto (toimeentulotukilaki 14 §)
- Joissakin tapauksissa toimeentulotuen järjestämisvelvollisuus voi siirtyä oleskelukunnalle
- Jos henkilön oleskelu toisessa kunnassa on tarkoitettu määräaikaiseksi ja johtuu esimerkiksi päihdehuoltolain mukaisesta päihdekuntoutuksesta, eikä henkilöllä ole vakituista asuntoa kunnassa, toimeentulotuen järjestämisvastuu ei siirry palvelua antavan yksikön sijaintikunnalle.

Toimeentulo vankilassa

- Pitkäaikaisessa laitoshoidossa olevan käyttövaraksi jää vähintään 97 euroa kuukaudessa (laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 734/92, 7 c §)
- OM Normaalisuustyöryhmän (2006) suositus, että samaa käyttövaraminimiä noudatettaisiin, kun vangeille myönnetään toimeentulotukea
- Vangin saama käyttöraha suljetussa vankilassa saattaa jäädä 50 euroon kuukaudessa
- Osa kunnista myöntää toimeentulotukea 97 euroon saakka
- Osa kunnista vaatii erityisiä menoja, jotta toimeentulotukea myönnetään
- Aluehallintoviraston päätös hallintokanteluun 27.9.2010: vankien käyttövaran suuruutta ei ole varsinaisesti sosiaalilainsäädännössä säädetty, joten toimeentulotukioikeutta määriteltäessä se jää kuntien omaan harkintaan

Kuntien ja valtion välisen kustannustenjaon ongelmia/harkinnanvarainen toimeentulotuki

Vaatekustannukset avovankilassa

- Vangin on käytettävä omia vaatteita avovankilassa
- Jos vangilla ei ole omia vaatteita, vankilan on annettava soveltuva vaatetus (vankeuslaki 7 luku 2 §)
- Vankiloissa on kuitenkin vain harvoin tarjolla sopivaa vaatetusta
- Vangit hakevat vaatekustannuksiin toimeentulotukea, jota osa kunnista myöntää, osa ei myönnä

- Tässä tapauksessa Rikosseuraamuslaitoksen tulisi huolehtia vaatetuksen saatavuudesta (Hallinto-oikeuden päätös 2010)

Kuntien ja valtion välisen kustannustenjaon ongelmia/harkinnanvarainen toimeentulotuki

Vangin poistumislupamatkojen matkakustannukset

- Poistumislupamatkojen matkakustannukset voidaan tietyissä tapauksissa kustantaa valtion varoista (vankeuslaki 10 luku 10 § ja vankeusasetus 48 §)
- Vangin on tällöin ensin haettava kustannuksia vankilasta ja vasta kielteisen päätöksen jälkeen haetaan toimeentulotukea
- Tiedon puutteen takia vangit hakevat ensin toimeentulotukea ja saavat usein kielteisen päätöksen, jonka perusteluna mainitaan vankeuslain ensisijaisuus tietyissä tapauksissa
- Tietämättömyys menettelystä johtaa helposti siihen, että vanki ei pääse lomalle

Esimerkki harkinnanvaraisesta toimeentulotuesta

Vuokrarästit

- Vuokrarästit ovat velkoja, joten kyseeseen tulee täydentävä tai ehkäisevä toimeentulotuki
- Asumisen rahoittamis- ja kehittämiskeskus: Ehkäisevää toimeentulotukea voisi myöntää vuokrarästeihin (Asukasvalintaopas)
- Toimeentulotukea harvoin myönnetään koko vuokrarästiin, vaikka se parantaisi vapautuvan vangin selviytymistä ja uusintarikollisuuden ehkäisyä
- Seurakuntien diakoniatyöstä voi myös saada apua
- Vuokrarästit ovat keskeinen tekijä, mikä vaikeuttaa vankilasta vapautuvien asunnon saamista
- Tarvittaisiin asunto- ja sosiaaliviranomaisten välistä yhteistyötä

Esimerkkitapaus harkinnanvaraisen toimeentulotuen hylkäämispäätöksestä

Omaisien vankilavierailuista aiheutuvat kustannukset

- Vankeusrangaistusta suorittavan puoliso hakee täydentävää/ehkäisevää toimeentulotukea vankilavierailuista aiheutuviin matkakustannuksiin, tulona ainoastaan toimeentulotuki ja asumistuki, ei lapsia, hakija pitkäaikaisesti toimeentulotukea saanut
- Hakemus hylätään sillä perusteella, että kustannus ei kuulu toimeentulotuessa huomioon otettaviin menoihin
 - Toimeentulotukilaki 7 c §: Täydentävässä toimeentulotuessa otetaan huomioon tarpeellisen suuruisena erityismenot, jotka edistävät asiakkaan itsenäistä selviytymistä – tällaisena erityismenona voidaan pitää pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta
 - Tarve arvioitava asiakaskohtaisesti tehdyn laskelman perusteella
 - Valitus vireillä sosiaali- ja terveyslautakunnassa

Esimerkkitapaus toimeentulotuen hylkäämispäätöksestä

- Asiakas on rangaistustaan suorittavan puoliso, opiskelija ja kahden pienen lapsen äiti, ei oikeutta opintotukeen, pitkäaikainen toimeentulotuen asiakas, psyykkisiä ongelmia
- Toimeentulotuessa tehdään päätös, jonka mukaan toimeentulotukea ei jatkossa myönnetä ennen kuin asiakas hakee sosiaalista luottoa
- Asiakas ei jaksa itse selvittää asiaa, hätääntyy ja joutuu paniikkiin
- Asiamies selvittää asiaa, jolloin ilmenee, että sosiaalisen luoton saannista on jo aiemmin tehty päätös. Päätöksen mukaan oikeutta luottoon ei ole. Asiamies ottaa yhteyttä päätöksen tehneeseen sosiaalityöntekijään, minkä jälkeen päätös muutetaan myönteiseksi.

KIITOS!